

Universiteit Leiden

SSL

Stichting Studiebegeleiding Leiden

Examenprogramma

Aardrijkskunde vwo

Zie voor de perfecte voorbereiding ook
www.examencursus.com en www.alleexamens.nl.

Examenprogramma aardrijkskunde v.w.o.

1 Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- Domein A Vaardigheden en werkwijzen;
- Domein B Politiek en ruimte;
- Domein C Regionale beeldvorming;
- Domein D Migratie en mobiliteit;
- Domein E Vervoer en ruimtelijke inrichting;
- Domein F Mens en milieu;
- Domein G Actieve aarde;
- Domein H Eigen regio.

Van de domeinen B tot en met G worden drie domeinen in het centraal examen geëxamineerd en drie domeinen in het schoolexamen. Domein H wordt in het schoolexamen geëxamineerd.

1.1 Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op drie van de domeinen B tot en met G in combinatie met de vaardigheden en werkwijzen uit domein A met uitzondering van die onderdelen die zich naar hun aard niet lenen voor centrale examinering, waaronder vaardigheden die uitdrukkelijk een computer als werkstation vereisen.

De kandidaat moet kennis en vaardigheden kunnen toepassen in een regionale context die pas in het centraal examen zelf wordt gegeven.

Welke domeinen van de domeinen B tot en met G in het centraal examen worden geëxamineerd, wordt door of in opdracht van de minister bekend gemaakt.

Het centraal examen wordt afgenomen in een zitting van 3 uur.

1.2 Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op de domeinen B tot en met G voorzover deze niet in het centraal examen geëxamineerd worden en domein H, in combinatie met de vaardigheden en benaderingswijzen uit domein A.

Het schoolexamen bestaat uit een examendossier met de volgende onderdelen:

a toetsen met gesloten en/of open vragen

Het beantwoorden van vragen of oplossen van vraagstukken betreffende ruimtelijke verschijnselen, processen en structuren in concrete regionale contexten.

De kandidaat moet kennis en vaardigheden kunnen toepassen in andere regionale contexten dan waarin deze zijn aangeleerd.

Het werk wordt beoordeeld aan de hand van een correctievoorschrift waarin mogelijke antwoorden en een puntenverdeling opgenomen zijn.

b praktische opdrachten

•b1 Het uitvoeren van beperkte onderzoeksopdrachten betreffende ruimtelijke verschijnselen, processen en structuren in concrete regionale contexten.

De kandidaat dient het geleerde ook te kunnen toepassen in een andere regionale context dan waarin het is aangeleerd.

De kandidaat voert één of meer van de volgende typen opdrachten uit:

- het verkennen, analyseren van en het aangeven van mogelijke oplossingen voor een geografisch vraagstuk;
- het verrichten van een literatuurstudie;
- het uitvoeren van een opdracht waarbij informatie- en communicatietechnologie (ICT) functioneel moet worden gebruikt;
- een andersoortige opdracht.

•b2 Daarenboven het uitvoeren van een onderzoek dat betrekking heeft op verschijnselen, ontwikkelingen en vraagstukken die van belang zijn voor de eigen regio overeenkomstig domein A, subdomein onderzoeksvaardigheden.

• De presentatie van het verrichte werk vindt op één van de volgende wijzen plaats:

- een geschreven verslag (onderzoeksverslag, verhalend verslag, recensie, verslag van een enquête of weergave van een interview);
- een essay of artikel (uiteenzetting, beschouwing of betoog);
- een mondelinge voordracht (uiteenzetting, beschouwing of betoog, forumdiscussie);
- een reeks stellingen met onderbouwing;
- een posterpresentatie met toelichting;
- een presentatie met gebruik van media (audio, video, ICT).

De kandidaat dient in overleg met de examinerer ervoor zorg te dragen dat het totale pakket van praktische opdrachten voor de profielvakken tezamen gevarieerd samengesteld is, zowel wat het type opdrachten betreft als wat de presentatievormen betreft.

De examinering van algemene vaardigheden wordt over de verschillende vakken gespreid.

Tenminste een van de praktische opdrachten binnen het profiel dient te worden uitgevoerd als groepsopdracht in een groep van minimaal 3 deelnemers.

Voor de beoordeling van de praktische opdrachten wordt gebruik gemaakt van beoordelingscriteria die vooraf aan de kandidaat bekend gemaakt zijn.

Bij praktische opdrachten wordt, voor zover relevant, het doorlopen proces door de kandidaat gedocumenteerd (onderwerpskeuze, vraagstelling, verrichte werkzaamheden, geraadpleegde hulpbronnen en dergelijke). Dit wordt in de beoordeling betrokken.

c profielwerkstuk

Het profielwerkstuk heeft een studielast van 80 uur. Het heeft betrekking op ten minste twee (deel)vakken van het profieldeel.

Wanneer aardrijkskunde bij het profielwerkstuk betrokken is, omvat het profielwerkstuk:

- een zelfstandig uit te voeren onderzoeksopdracht.

Wat de bijdrage van aardrijkskunde betreft, is dit:

- het uitvoeren van een onderzoeksopdracht betreffende ruimtelijke verschijnselen, processen en structuren in concrete regionale contexten.

Voor de presentatie van het profielwerkstuk wordt gebruik gemaakt van de presentatievormen genoemd bij de praktische opdrachten.

Bij het profielwerkstuk wordt het doorlopen proces door de kandidaat gedocumenteerd (onderwerpskeuze, vraagstelling, verrichte werkzaamheden, geraadpleegde hulpbronnen en dergelijke). Dit wordt in de beoordeling betrokken.

Voor de beoordeling van het profielwerkstuk wordt gebruik gemaakt van beoordelingscriteria die vooraf aan de kandidaat bekend gemaakt zijn.

De beoordeling vindt plaats door de examinatoren van de vakken die bij het profielwerkstuk zijn betrokken.

Het profielwerkstuk moet voldoende afgerond zijn. Naast de waardering 'voldoende' kan ook de waardering 'goed' toegekend worden.

d handelingsdeel

Het uitvoeren van opdrachten waarbij oriëntatie op vervolgopleidingen en beroepsperspectieven centraal staan:

- het deelnemen aan excursies waaraan geografische aspecten zijn verbonden;
- het informeren naar toekomstperspectieven bij vervolgopleidingen en beroepen waar geografie een rol speelt.

De uitvoering van het handelingsdeel blijkt uit een notitie van de kandidaat waarin aandacht besteed is aan de voorbereiding op en de ervaring met de opdracht en waarin op de uitvoering van de opdracht gereflecteerd wordt.

Voor de activiteiten in dit onderdeel worden geen cijfers toegekend. De examinator stelt aan de hand van de notitie vast of een activiteit naar behoren uitgevoerd is. De notitie maakt deel uit van het examendossier.

informatie en communicatie technologie (ICT)

De kandidaat kan bij de examinering gebruik maken van de volgende toepassingen van ICT:

- raadplegen van (hyper)teksten, gegevens, beeld en geluid in (multimediale) bestanden, gegevensbanken en informatiesystemen met behulp van een computer(netwerk);
- geautomatiseerde zoeksystemen in bibliotheek en mediatheek;
- telecommunicatie, zoals e-mail, discussie- en nieuwsgroepen;
- tekstverwerking;
- rekenmachine of grafische rekenmachine;
- wiskundige bewerkingen;
- spreadsheets, modellen en simulaties;
- verwerking en beheer van gegevens in gegevensbanken en informatiesystemen;
- maken van (multimediale) presentaties.

Het gebruik van ICT-toepassingen bij de toetsing is optioneel op die onderdelen waar de school (nog) niet beschikt over voldoende en adequate apparatuur en programmatuur.

weging

Onderdeel a bepaalt voor 40% het cijfer van het schoolexamen, onderdeel b1 voor 30% en onderdeel b2 voor 30%.

De waardering voor onderdeel c wordt afzonderlijk op de cijferlijst vermeld. Onderdeel d draagt niet bij aan het cijfer.

2 Examenstof

2.1 Eindtermen: vaardigheden

Domein A: Vaardigheden en werkwijzen

Subdomein: Informatievaardigheden

Beschikbaar gesteld door de Universiteit Leiden en Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL). Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie ook www.examencursus.com.

De kandidaat kan

- 1 verschillende typen vragen herkennen en zelfstandig vragen formuleren en daarbij onderscheid maken in vragen naar:
 - ruimtelijke kenmerken van verschijnselen en hun relaties (beschrijving);
 - ontstaan en ontwikkeling van ruimtelijke kenmerken van verschijnselen en hun relaties (verklaring);
 - toekomstige ontwikkeling van ruimtelijke kenmerken van verschijnselen en hun relaties (voorspelling);
 - maatregelen om het verschil tussen de huidige en de gewenste ruimtelijke kenmerken van verschijnselen en hun relaties op te lossen (probleemoplossing);
 - waardering van ruimtelijke kenmerken van verschijnselen en hun relaties (waardering).
 Hij betreft daarbij
 - relevante begrippen/concepten ontleend aan de benaderingswijzen in de geografie (de ruimtelijke benadering, de regionale benadering, de gedragsbenadering, de mens-milieu-benadering en de aardwetenschappelijke benadering).
- 2 geografische werkwijzen kiezen waarmee geografische vragen beantwoord kunnen worden, deze werkwijzen afzonderlijk en in combinatie toepassen en daarbij:
 - van verschijnselen en gebieden aangeven uit welke delen ze bestaan en tot welke grotere gehelen ze behoren (wisselen van analyiseniveau);
 - verschijnselen en gebieden op verschillende schaal beschouwen (veranderen van ruimtelijke schaal);
 - aan verschijnselen meer dimensies onderscheiden en gebieden op grond van meer dimensies karakteriseren (confronteren van dimensies);
 - overeenkomsten en verschillen aangeven tussen gebieden en tussen verschijnselen (maken van vergelijkingen);
 - verticale samenhangen tussen verschijnselen binnen een gebied en horizontale samenhangen tussen gebieden aangeven (leggen van relaties).
- 3 bij gegeven of zelf geformuleerde geografische vragen en gekozen werkwijzen informatie verwerven en daarbij:
 - de informatiebehoefte vaststellen;
 - beschikbare informatiebronnen inventariseren;
 - relevante informatiebronnen selecteren;
 - uit die bronnen informatie selecteren;
 - de volgende informatiebronnen hanteren:
 - de waarneembare werkelijkheid door in het kader van veldwerk waarnemingen te verrichten, te observeren, te enqueteren, te interviewen, te registreren;
 - algemene en vakliteratuur met inbegrip van kaarten en cartogrammen, (lucht)foto's en satellietbeelden, tabellen, grafieken en diagrammen;
 - toepassingen van ICT met inbegrip van remote-sensing beelden en geografische informatiesystemen;
 - leerlingen elders door informatie uit te wisselen over woongebied en leefsituatie, eventueel met behulp van telecommunicatie.
- 4 geografische informatie vanuit gegeven of zelf geformuleerde geografische vragen mede met behulp van ICT verwerken en daarbij:
 - informatie ordenen
verschijnselen en gebieden in hun ruimtelijke context beschrijven op grond van hun locatie en afstand tot andere verschijnselen en gebieden (identificeren).
Hij betreft daarbij
 - geografische begrippen
 - topografie
 - informatie analyseren
verschijnselen en gebieden die op elkaar lijken groeperen in klassen en als deel van die klasse beschrijven op grond van hun ruimtelijke spreiding en geleiding (classificeren);
verschijnselen en gebieden die met elkaar te maken hebben in samenhang beschrijven op grond van hun ruimtelijke interactie (relateren).
 - informatie interpreteren
 - aangeven hoe geografische informatie bepaald wordt door opvattingen (waaronder regionale beelden) en belangen van actoren;
 - generalisatie(s) formuleren en beargumenteren met behulp van:
 - geografische informatie over verschijnselen en gebieden;
 - een rechtvaardigingsregel in de vorm van algemene geografische principes (afstands-, implicatie-, uniciteits-, relationele-, ecologische- en evolutionaire principe);
 - modellen en theorieën over ruimtelijke associatie en ruimtelijke systemen;

- de relativiteit van ruimtelijke modellen en theorieën aangeven;
 - een verklaring of voorspelling confronteren met alternatieve verklaringen of voorspellingen;
 - een eventueel voorbehoud bij een conclusie formuleren.
 - een standpunt bepalen en onderbouwen en daarbij:
 - een oordeel formuleren en beargumenteren met behulp van geografische informatie over verschijnselen en gebieden en een rechtvaardigingsregel in de vorm van algemene waarden (doelmatigheid, rechtvaardigheid, tolerantie, duurzaamheid) en normen;
 - de context van waarden en normen aangeven;
 - een eigen standpunt confronteren met standpunten van anderen (bijvoorbeeld mensen elders);
 - de mogelijke gevolgen van een standpunt aangeven voor betrokken actoren en voor de leefsituatie en het milieu in het betreffende gebied en elders;
 - eventuele consequenties van een standpunt voor het persoonlijk gedrag aangeven.
- 5 de resultaten van een leeractiviteit overdragen aan anderen en daarbij:
- een geëigend medium kiezen (bijvoorbeeld mondeling, schriftelijk, (audio)visueel m.b.v. video en ICT);
 - rekening houden met doel, doelgroep en randvoorwaarden;
 - gebruik maken van:
 - beelden
 - natuurgetrouwe beelden (foto's, luchtfoto's, tekeningen);
 - structuurgetrouwe beelden (kaarten, schetsen);
 - analoge beelden (cartogrammen, doorsneden, grafieken, diagrammen, RS- beelden);
 - teksten
 - verhalende teksten;
 - informatieve teksten;
 - betogende teksten.
 - cijfermatige gegevens.

Subdomein: Kaartvaardigheden

De kandidaat kan

- 6 cartografische informatie vanuit gegeven of zelf geformuleerde geografische vragen en gekozen werkwijzen, mede met behulp van ICT, verwerken en daarbij:
- de informatiewaarde van een kaart bepalen door te letten op: projectie, schaal en symbolen en op vertekening, vereenvoudiging, weglating en overdrijving (kaartselectie);
 - verschijnselen op overzichtskaarten en thematische kaarten en op topografische en topologische kaarten identificeren (kaartlezen);
 - verschijnselen op verschillende kaarttypen (stippenkaarten, isopleten-, choropleten- en chorochromatische kaarten) classificeren en relateren (kaartanalyse);
 - verschijnselen op verschillende kaarttypen (stippenkaarten, isopleten-, choropleten- en chorochromatische kaarten) verklaren en voorspellen (kaartinterpretatie);
 - geografische informatie verwerken tot een kaart, waarbij grafische variabelen als vorm, richting, kleur, textuur, grein, grijswaarden en grootte correct gebruikt worden (kaartproductie).

Subdomein: Onderzoeksvaardigheden

De kandidaat kan

- 7 met gebruikmaking van de omschreven vaardigheden en werkwijzen, individueel of in groepsverband, op een gestructureerde wijze geografisch onderzoek verrichten.
- in de fase van voorbereiding
 - een gefundeerde relevante geografische probleem- of vraagstelling formuleren;
 - de probleem- of vraagstelling uitwerken in relevante deelvragen;
 - een haalbare activiteiten- en tijdsplanning maken.
 - in de fase van uitvoering
 - relevante informatie verzamelen door eigen waarneming en/of het raadplegen van bronnen;
 - de verzamelde informatie analyseren en interpreteren, dat wil zeggen:
 - beoordelen op bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit;
 - per deelvraag ordenen en zonodig bewerken;
 - een beredeneerde conclusie en eventueel een eigen mening ten aanzien van de probleem- of vraagstelling formuleren die minimaal is/zijn voorzien van een argument en een rechtvaardiging.
 - in de fase van afsluiting
 - de onderzoeksresultaten op samenhangende wijze presenteren en eventuele eigen opvattingen verdedigen.
 - in de fase van evaluatie
 - de resultaten en het verloop van het onderzoek beoordelen.

Subdomein: Oriëntatie op studie en beroep

De kandidaat kan

- 8 zich oriënteren op de vervolgopleidingen en beroepen waarin aardrijkskunde een rol speelt en daarbij:
- informatie inwinnen over de betreffende vervolgopleidingen en beroepen;
 - nagaan in hoeverre hij de vereiste houding, capaciteiten en interesses bezit die wenselijk dan wel noodzakelijk worden geacht voor de betreffende vervolgopleidingen en beroepen.

2.2 Eindtermen: vakinhouden

De volgende eindtermen worden in een concrete regionale context geëxamineerd.

Domein B: Politiek en ruimte

Subdomein: Regionaal bewustzijn en politiek-ruimtelijke organisatie

De kandidaat kan

- 9 territoriale conflicten in niet-westerse gebieden analyseren en daarbij een relatie leggen met het spanningsveld tussen het regionale bewustzijn van de betrokkenen en de politiek-ruimtelijke organisatie van de betreffende gebieden.

- aangeven hoe regionaal bewustzijn ontstaat en in stand wordt gehouden.
Hij betreft daarbij
 - de begrippen identiteit, exclusiviteit en afgrensbaarheid;
 - sociaal-culturele, politieke en economische factoren.
- de politiek-ruimtelijke organisatie van de desbetreffende gebieden in kaart brengen;
- aangeven in hoeverre de politiek-ruimtelijke organisatie van de desbetreffende gebieden aansluit bij het regionale bewustzijn.
Hij betreft daarbij
 - ligging en situatie (ruimtelijke kenmerken);
 - relaties binnen het gebied en met andere gebieden (relationele kenmerken);
 - etniciteit, taal, religie, welvaart en politiek systeem (bevolkingskenmerken);
 - bevolkingsdichtheid, bevolkingsspreiding en bestaansbronnen (gebiedskenmerken).
- aangeven in hoeverre territoriale conflicten voortvloeien uit het niet samenvallen van politiek-ruimtelijke organisatie en regionaal bewustzijn.
Het betreft:
 - vormen van regionalisme, irridentisme en separatisme.

Subdomein: Ruimtelijk gedrag en politiek-ruimtelijke organisatie

De kandidaat kan

- 10 de consequenties van ruimtelijk gedrag van de bewoners van een gebied in Nederland voor de politiek-ruimtelijke organisatie van dat gebied uitleggen en daaromtrent een eigen standpunt verwoorden.
- het ruimtelijke gedrag van mensen in het desbetreffende gebied in kaart brengen (richting, afstand, frequentie, wijze, duur, kosten).
Hij betreft daarbij verplaatsingen als gevolg van
 - werken;
 - winkelen;
 - recreëren;
 - gebruik maken van voorzieningen.
 - de politiek-ruimtelijke organisatie van het desbetreffende gebied in kaart brengen.
 - aangeven in hoeverre het ruimtelijke gedrag van de bewoners van het desbetreffende gebied aansluit bij de politiek-ruimtelijke organisatie van dat gebied.
 - op grond van de eventuele discrepantie tussen ruimtelijk gedrag van de bewoners en politiek-ruimtelijke organisatie van het desbetreffende gebied een beargumenteerd voorstel formuleren over bestuurlijke (her)indeling van dat gebied.
Hij betreft daarbij
 - regionaal bewustzijn (identiteit, exclusiviteit en afgrensbaarheid);
 - functionaliteit;
 - fysiek-ruimtelijke structuur.

Subdomein: Economie en politiek-ruimtelijke organisatie

De kandidaat kan

- 11 de economische gevolgen van de samenwerking in de Europese Unie analyseren en interpreteren.
- de economische vervlechting van Nederland binnen de Europese Unie beschrijven aan de hand van de economische betrekkingen op het gebied van:
 - landbouw;
 - industrie;
 - diensten.
 Hij betreft daarbij
 - de richting van de goederenstromen;
 - de mate van regionale specialisatie.
 - aangeven op welke gronden de Europese Unie komt tot economische samenwerking (intern) dan wel handelsbelemmeringen (extern).
Hij betreft daarbij
 - economische, politieke en sociaal-culturele overwegingen;
 - de begrippen protectionisme, exclusieve economische zones en regionale specialisatie.
 - de gevolgen van de samenwerking in de Europese Unie aangeven voor de:

- economische ontwikkeling van deelgebieden binnen de Unie;
- relaties tussen de Europese Unie en Oost-Europa;
- relaties met gebieden buiten Europa, met name ontwikkelingslanden, Japan en de NAFTA.

Domein C: Regionale beeldvorming

Subdomein: Geografische beelden

De kandidaat kan

12 de geografische informatiewaarde van teksten en beelden over plaatsen en regio's in de media, met name toeristische voorlichting, (city- en regio-)marketing en nieuwsvoorziening, beoordelen.

- elementen van een geografisch verantwoord beeld van een plaats of gebied noemen en in voorbeelden herkennen.

Het betreft de volgende samenhangende geografische kenmerken:

- ligging en situatie (ruimtelijke kenmerken);
 - relaties binnen het gebied en relaties met andere gebieden (relationele kenmerken);
 - cultuur, demografie, economie en politiek (bevolkingskenmerken);
 - fysisch milieu en ruimtelijke inrichting (gebiedskenmerken).
- een relatie leggen tussen in de media verstrekte informatie over plaatsen en gebieden en het doel van de zender.
 - de juistheid en volledigheid van informatie over een plaats of gebied beoordelen.

Hij betreft daarbij

- ruimtelijke-, relationele-, bevolkings- en gebiedskenmerken in samenhang.
- de inhoudelijke verwijzing naar de werkelijkheid (met name stereotypering);
- de wijze waarop de informatie in tekst en beeld is weergegeven (met name de cartografische weergave);
- de bruikbaarheid van de informatie voor oriëntatie en handelen van mensen in de samenleving.

Subdomein: Collectieve en individuele beeldvorming van regio's

De kandidaat kan

13 individuele en collectieve regionale beelden analyseren.

- verschillen en overeenkomsten aangeven tussen individuele mentale beelden van de betreffende plaatsen en gebieden;
- individuele mentale beelden van de betreffende plaatsen en gebieden verklaren;
- verschillen en overeenkomsten aangeven tussen individuele beelden en dominante collectieve beelden van de betreffende plaatsen en gebieden;
- collectieve beelden van plaatsen en gebieden in teksten, cijfer- en beeldmateriaal (met name kaarten) verklaren.

Hij betreft daarbij

- de begrippen ruimtelijke informatie en ruimtelijk gedrag;
- de standplaatsgebondenheid van de zender;
- het referentiekader van de ontvanger;
- het gekozen medium;
- verschillende ruimtelijke schaalniveaus.

Te denken valt aan:

- individuele mentale beelden van stedelijke en landelijke gebieden in Nederland (bijvoorbeeld het Groene Hart, de Achterhoek of Amsterdam);
- collectieve mentale beelden van Nederlanders over onze buurlanden, over vakantiegebieden, over Japan en over ontwikkelingslanden;
- collectieve mentale beelden van buitenlanders over Nederland;
- collectieve wereldbeelden bijvoorbeeld vanuit Europa, de USA, Japan of China.

Subdomein: Beelden van regio's en ruimtelijk gedrag

De kandidaat kan

14 het ruimtelijke gedrag van mensen relateren aan het mentale beeld dat ze hebben van plaatsen en gebieden.

- de waardering van vakantiegebieden beschrijven en een relatie leggen tussen deze waardering en de feitelijke situatie in vakantiegebieden en de feitelijke keuze voor vakantiegebieden.
- de waardering van het eigen woongebied en andere woongebieden in Nederland beschrijven en een relatie leggen tussen deze waardering en de feitelijke situatie in het eigen woongebied en het feitelijke verhuisgedrag.
- de risico-perceptie met betrekking tot natuurrampen beschrijven en een relatie leggen tussen deze perceptie en het feitelijke risico en het ruimtelijke gedrag van mensen.

Hij betreft daarbij

- het mentale beeld dat mensen hebben van plaatsen en gebieden en de betekenis die ze aan dat beeld toekennen;
- factoren die ervoor zorgen dat het waarschijnlijk geachte ruimtelijke gedrag niet wordt omgezet in feitelijk gedrag.

Domein D: Migratie en mobiliteit

Subdomein: Migratie, mobiliteit en ruimtelijke inrichting

De kandidaat kan

15 actuele migratie- en mobiliteitsstromen analyseren en interpreteren.

- verschillende typen migratiestromen onderscheiden.

Het betreft:

- arbeidsmigratie;
- vluchtelingenstromen;
- volgmigratie zoals gezinsvorming en -hereniging;
- urbanisatie en suburbanisatie.
- de volgende migratiestromen verklaren:
 - mondiale Zuid-Noord-migratie;
 - de buitenlandse migratie van en naar Nederland;
 - binnenlandse migratie in Nederland;
 - migratiebewegingen binnen ontwikkelingslanden.

- de volgende mobiliteitsstromen verklaren:

- internationaal toerisme;
- woon-werkverkeer.

Hij betreft daarbij

- ontwikkelingen in vertrek- en vestigingsgebieden;
- de interactietheorie van Ullman;
- het push/pull-model.

Subdomein: Migratievraagstukken

De kandidaat kan

16 actuele migratievraagstukken analyseren en beoordelen.

- de spreiding van migranten in Europa beschrijven en verklaren.

- het Nederlandse toelatings- en spreidingsbeleid met dat van een ander West-Europees land vergelijken en ten aanzien van het gevoerde beleid een beargumenteerd eigen standpunt verwoorden.

Hij betreft daarbij

- ontwikkelingen in vertrek- en vestigingsgebieden;
- compartimentering en décompartimentering van de Europese ruimte;
- de invloed van politieke en economische factoren op migratiestromen.
- de invloed aangeven van migratie op de toekomstige bevolkingssamenstelling in vertrek- en vestigingsgebieden.

Hij betreft hierbij de toekomstige samenstelling naar:

- leeftijd;
- inkomen;
- sexe.

- de betekenis aangeven van migratiestromen tussen rurale vertrekgebieden en stedelijke vestigingsgebieden binnen een ontwikkelingsland.
Hij betreft daarbij
 - oorzaken, omvang en richting van migratiestromen;
 - ruimtelijke gevolgen voor vertrek- en vestigingsgebieden;
 - het gevoerde overheidsbeleid.

Subdomein: Mobiliteitsvraagstukken

De kandidaat kan

17 actuele mobiliteitsvraagstukken in Nederland op nationaal en regionaal schaalniveau analyseren en beoordelen.

- de oorzaken van de toenemende mobiliteit noemen;
- de invloed van de toenemende mobiliteit op de inrichting van stedelijke en landelijke woongebieden in Nederland uitleggen en daaromtrent een beargumenteerd eigen standpunt verwoorden.
Hij betreft daarbij
 - de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu (gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde).
- beleidsdilemma's en keuzes van de overheid met betrekking tot het woon-werkverkeer beschrijven, aan de hand van een voorbeeld.
Hij betreft daarbij
 - de strijd om schaarse ruimte door concurrerende vormen van ruimtegebruik;
 - de effecten op de ingerichte ruimte;
 - de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu (gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde).

Domein E: Vervoer en ruimtelijke inrichting

Subdomein: Vervoer en ruimtelijke inrichting

De kandidaat kan

18 vervoersstromen in relatie met de ruimtelijke inrichting analyseren en interpreteren op diverse schaalniveaus.

- aard, omvang en richting van vervoersstromen verklaren.
Hij betreft daarbij
 - ontwikkelingen in herkomst- en bestemmingsgebieden;
 - de interactietheorie van Ullman;
 - de wijze waarop de goederen worden vervoerd.
- de invloed van vervoersstromen op de ingerichte ruimte aangeven en daaromtrent een beargumenteerd eigen standpunt verwoorden.
Hij betreft daarbij
 - de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu (gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde).
- uitgaande van het Nederlandse schaalniveau, verklaren hoe vervoersstromen veranderen.
Hij betreft daarbij
 - de interactietheorie van Ullman;
 - technische ontwikkelingen in het vervoer zoals informatietechnologie;
 - bedrijfsmatige ontwikkelingen zoals logistiek management en vestigingsplaatseisen;
 - economische ontwikkelingen zoals de welvaarts groei;
 - het nationale overheidsbeleid ten aanzien van vervoer;
- overeenkomsten en verschillen aangeven tussen een Nederlandse mainport en een internationale mainport in het buitenland.
 - uitleggen welke invloed vervoersinfrastructuur heeft op de locatiekeuze van bedrijven.
Hij betreft hierbij:
 - transportknooppunten en -corridors;
 - de locatiefactor bereikbaarheid.

Subdomein: Vervoer en ruimtelijke veranderingen

De kandidaat kan

19 verband tussen veranderingen in de politiek- en economisch-geografische geleiding en vervoersstromen verklaren en voorspellen.

- de gevolgen van décompartimentering en schaalvergroting op Europees en mondiaal niveau voor internationale mainports aangeven.
- de invloed van décompartimentering en compartimentering van Europa op Europese en mondiale vervoersstromen aangeven.
- aangeven welke invloed de 'global shift' kan hebben op veranderingen in vervoersstromen.

Subdomein: Vervoer en concurrentie om de ruimte

De kandidaat kan

20 de invloed van veranderende vervoersstromen en infrastructuur op economie, milieu en de ingerichte ruimte beschrijven en beoordelen.

- de positie van de Nederlandse internationale mainports in een groter Europees ruimtelijk verband in kaart brengen.
- uitgaande van de keuze van de Nederlandse overheid voor de uitbouw van de distributiefunctie van Nederland, inventariseren welke ruimtelijke aanpassingen nodig zijn om de positie van Nederland als distributieland te behouden en te versterken.
Hij betreft daarbij
 - de relevante ruimtelijke plannen van de Nederlandse overheid.
- beleidsdilemma's die samenhangen met de toenemende transportbehoefte en de gevolgen voor de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu in Nederland toelichten en ten aanzien van een voorbeeld van zo'n beleidsdilemma een beargumenteerd eigen standpunt verwoorden.
Hij betreft hierbij:
 - economische en milieukundige aspecten;
 - effecten op korte en lange termijn;
 - de rol van de betrokken pressie- en belangengroepen;

- de ruimtelijke kwaliteit van het leefmilieu (gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde).

Subdomein: Vervoer en ontwikkeling

De kandidaat kan

- 21 het verband tussen vervoersinfrastructuur en regionale ontwikkeling in een ontwikkelingsland analyseren en beoordelen.
- de ontwikkeling van het vervoerssysteem in het desbetreffende gebied beschrijven en verklaren.
Hij betreft daarbij
 - de invloed van de koloniale periode.
 - de invloed van het vervoerssysteem op de regionale ontwikkeling van het desbetreffende gebied aangeven;
 - met een voorbeeld aantonen hoe verbetering van het vervoerssysteem een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van het desbetreffende gebied.
Hij betreft daarbij
 - economische en sociale aspecten.

Domein F: Mens en milieu

Subdomein: Ontstaan en veranderingen in de landschappelijke diversiteit

De kandidaat kan

- 22 de landschappelijke hoofdstructuur van Nederland verklaren en beoordelen.
- de landschappelijke diversiteit van Nederland op hoofdlijnen verklaren vanuit natuurlijke processen en menselijke activiteiten uit het verleden;
 - de samenhang aangeven tussen de ecologische hoofdstructuur van Nederland en de landschappelijke diversiteit;
 - de gevolgen van de huidige ruimtelijke inrichting op de landschappelijke diversiteit beschrijven;
 - een ethische afweging maken met betrekking tot de manier waarop de mens omgaat met het milieu bij de ruimtelijke inrichting van een gebied.
- Hij betreft daarbij
- kwartaargeologische en historisch-geografische processen;
 - de eilandtheorie en het ontstaan van grensmilieus;
 - ecologische criteria zoals diversiteit en complexiteit;
 - de functies van het natuurlijk milieu, te weten: productiefunctie, draagfunctie, informatiefunctie en regulatiefunctie.
- 23 gevolgen van ruimtelijk beleid en milieubeleid voor de kwaliteit van het leefmilieu aangeven en beoordelen .
- uitleggen waarom bepaalde beleidsmaatregelen slechts op een bepaalde schaal effectief zijn.
 - uitleggen waarom de toegang tot een schoon milieu niet voor iedereen in dezelfde mate mogelijk is.
- Hij betreft daarbij
- verschillende milieukeurmerken en grenswaarden;
 - de structuur en de werking van ecosystemen op verschillende schaalniveaus: lokaal, regionaal, fluviaal, continentaal en mondiaal;
 - invloeden van menselijke activiteiten op die verschillende schaalniveaus: verontreiniging, aantasting en uitputting.

Subdomein: Werking en gebruik van het natuurlijke milieu

De kandidaat kan

- 24 de manier waarop de mens omgaat met het natuurlijke milieu beoordelen in het licht van duurzame ontwikkeling.
- de structuur en de werking van ecosystemen op verschillende schaalniveaus beschrijven (lokaal, regionaal, fluviaal, continentaal en mondiaal).
 - invloeden van menselijke activiteiten op die verschillende schaalniveaus beschrijven en verklaren (verontreiniging, aantasting, uitputting).
 - eisen formuleren, waaraan een samenleving moet voldoen om tot duurzame ontwikkeling te komen en daaromtrent een beargumenteerd standpunt verwoorden.
- Hij betreft daarbij
- relevante ontwikkelingen in de samenleving, zoals bevolkingsontwikkeling, ontwikkeling van de welvaart (productie en consumptie), technologische ontwikkelingen, en de belasting van het natuurlijk milieu.
- 25 de omvang van de beschikbare milieugebruiksruimte vaststellen.
- voor de inwoners van Nederland en van een ontwikkelingsland vaststellen wat de omvang is van de verschillende hulpbronnen, die de milieugebruiksruimte vormen.
- Hij betreft daarbij
- interne en externe hulpbronnen met een voorraadkarakter;
 - hulpbronnen met een stroomkarakter.
- maatregelen aangeven die men kan nemen om de milieugebruiksruimte ten aanzien van bodem en zoet water te handhaven dan wel te vergroten.
- Hij betreft daarbij
- relevante ontwikkelingen in de samenleving, zoals bevolkingsontwikkeling, ontwikkeling van de welvaart (productie en consumptie), technologische ontwikkelingen, en de belasting van het natuurlijke milieu.

Subdomein: Ruimtelijke afwentelingsprocessen

De kandidaat kan

- 26 de manieren waarop mensen de nadelige gevolgen van hun handelen voor het natuurlijke milieu afwentelen op volgende generaties en andere gebieden analyseren en beoordelen.
- van natuurlijke processen en menselijk handelen aangeven op welk schaalniveau ze zich afspelen (lokaal, regionaal, fluviaal, continentaal en mondiaal).
 - in voorbeelden herkennen of er sprake is van ruimtelijke afwenteling.
 - maatschappelijke achtergronden aangeven bij het verklaren van ruimtelijke afwentelingsprocessen en daaromtrent een beargumenteerd eigen standpunt verwoorden.
 - voor een gegeven situatie een onderbouwde verwachting aangeven met betrekking tot de vraag waar ruimtelijk en in de tijd gezien, problemen gaan ontstaan doordat menselijke activiteiten niet meer door het natuurlijke milieu kunnen worden opgevangen.
- Hij gaat daarbij uit van:
- een gegeven gebied en geschetste ontwikkelingen.

Domein G: Actieve aarde

Subdomein: Platen tektoniek

De kandidaat kan

- 27 de veranderingen in de ruimtelijke structuur van het aardoppervlak beschrijven en verklaren.
- ontstaan en opbouw van continenten (en delen daarvan) en de daarbij behorende processen beschrijven en verklaren.
Hij betreft daarbij
 - reliëfvormen;
 - vulkanisme;
 - aardbevingen.
 - maatregelen beschrijven gericht op het zo beperkt mogelijk houden van schadelijke gevolgen van aardbevingen en vulkanisme in bewoonde gebieden (hazardmanagement);
 - het klimaat uit vroegere geologische perioden afleiden uit de ligging van continenten en continentdelen in die perioden.
Hij betreft daarbij
 - het principe van het actualisme;
 - de verschillende aspecten van de gesteentecyclus.
 - de geologische tijdsindeling.
- 28 het voorkomen van erts en mineralen op bepaalde plaatsen op aarde verklaren.
- aan de hand van voorbeelden (afbeeldingen of handstukken) belangrijke gesteenten, erts en mineralen herkennen.
 - het ontstaan van erts en mineralen verklaren.
 - het voorkomen en benutten van erts en mineralen relateren aan de omvang van het gebruik en de beschikbaarheid van de voorraden (resource management).
Hij betreft daarbij
 - het onderscheid tussen geologisch aangetoonde voorraden, technologisch winbare voorraden en economisch winbare voorraden;
 - de gebondenheid aan bepaalde geologische structuren.

Subdomein: Klimaat en klimaatveranderingen

De kandidaat kan

- 29 het klimaat op wereldschaal en klimaatveranderingen op verschillende schaalniveaus beschrijven en verklaren.
- de processen die verantwoordelijk zijn voor het bestaande klimaat op aarde beschrijven.
 - verschillende opvattingen over de factoren die op een bepaalde schaal en een bepaalde tijdsorde sturend zijn voor klimaatveranderingen aangeven.
 - klimaatveranderingen signaleren door het gebruik van verschillende (gesimuleerde) onderzoekstechnieken.
Hij betreft daarbij
 - veranderingen in de energiebalans en de algemene luchtcirculatie;
 - veranderingen in de relatie aarde-zon, de koolstofbalans, de ligging van de continenten, de zeestromen en menselijke activiteiten;
 - (gesimuleerde) onderzoekstechnieken, bijvoorbeeld uit de paleogeologie, paleoklimatologie (O16/O18), geomorfologie, palynologie, dendrochronologie en geschiedenis.

Subdomein: Ontwikkeling van het leven

De kandidaat kan

30 de ontwikkeling van het leven op hoofdlijnen mede verklaren vanuit de verplaatsing van continenten of continentdelen en klimaatveranderingen.

- aan de hand van voorbeelden (afbeeldingen of handstukken) belangrijke gidsfossielen herkennen.
- fossielen plaatsen op de tijdschaal van de ontwikkeling van het leven;
- de ontwikkeling van het leven op aarde beschrijven in relatie met de continentverplaatsing en bijbehorende klimaatveranderingen.

Hij betreft daarbij

- het ontstaan of verbreken van verbindingen tussen aardkorstdelen (contact of isolatie);
- klimaatveranderingen;
- de rol van inslaande meteorieten.

Domein H: Eigen regio

De kandidaat kan

31 verschijnselen, ontwikkelingen en vraagstukken in de eigen regio onderzoeken. Hiervoor gelden eindtermen uit de domeinen B tot en met G, uit de subdomeinen:

- regionaal bewustzijn en politiek ruimtelijke organisatie;
- ruimtelijk gedrag en politiek ruimtelijke organisatie;
- geografische beelden;
- collectieve en individuele beeldvorming van regio's;
- beelden van regio's en ruimtelijk gedrag;
- migratie, mobiliteit en ruimtelijke inrichting;
- migratievraagstukken;
- mobiliteitsvraagstukken;
- vervoer en ruimtelijke inrichting;
- vervoer en ruimtelijke veranderingen;
- vervoer en concurrentie om de ruimte;
- ontstaan en veranderingen in de landschappelijke diversiteit;
- werking van het natuurlijk milieu;
- ruimtelijke afwentelingsprocessen;

uit subdomein platentektoniek:

- omgaan met natuurgeweld (hazard-management);
- beheer van natuurlijke hulpbronnen (resource-management).